

«Вплив форс-мажорних обставин на договірні відносини бізнесу»

(Роз'яснення надає експерт - Смишляєва Галина - юрист, адвокат, медіатор)

Наявність форс-мажорних обставин не звільняє від виконання договірних зобов'язань

Зобов'язання за договорами, укладеними до 24.02.2022 року, тобто до введення воєнного стану, мають виконуватись. Досить поширеним є помилкове судження, що сам факт форс-мажору звільняє від виконання будь-яких зобов'язань за укладеними договорами.

Однак, це не так з огляду на наступне:

1. Форс-мажор звільняє лише від відповідальності за несвоєчасне виконання зобов'язань.

Так, Цивільним кодексом України (далі – ЦКУ) визначено, що зобов'язаннями сторін є правовідносини, коли одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

За порушення зобов'язань може бути застосована відповідальність згідно з умовами договору чи положеннями законодавства. Форс-мажор може бути підставою для звільнення від відповідальності за порушення зобов'язань. Але він не звільняє від виконання самих зобов'язань, що були порушені.

Для прикладу, за договором поставки була сплачена передплата, то форс-мажор не звільняє від самої поставки, а отже товар має бути поставлений. Але в разі несвоєчасної поставки форс-мажор може дозволити обґрунтувати відсутність підстав для стягнення пені за це.

2. Самого факту настання форс-мажору не достатньо для звільнення від відповідальності.

Зацікавлена сторона має довести, що виконання зобов'язання стало неможливим саме внаслідок форс-мажору.

Більше того, законодавством прямо встановлено, що не є форс-мажором.

Так, статтями 617 ЦКУ та 218 Господарського кодексу України встановлено виключення з переліку форс-мажорних обставин. Відповідно звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання не настає в наступних випадках: при недодержанні своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутності на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутності у боржника необхідних коштів.

Наприклад, якщо за договором поставки покупець не сплачує заборгованість він не може посилатись для звільнення від відповідальності на такий форс-мажор як відсутність в нього коштів.

3. Підтвердження форс-мажору листом ТПП України.

Листом Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1., розміщеним у відкритому доступі на сайті, підтверджено настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) через військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану.

В листі також вказано: «**зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у**

встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).»

Разом з цим усталеною є практика, коли для підтвердження форс-мажору стороні по договору необхідно було отримати відповідний сертифікат саме щодо своїх обставин.

30.03.2022 ТПП України розмістила на сайті роз'яснення щодо засвідчення форс-мажорних обставин, вказавши: «Торгово-промислова палата України (далі - ТПП України) враховуючи надзвичайно складну ситуацію, з якою зіткнулась наша країна, ухвалила рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

З метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП і підготовки пакету документів у період дії введеного воєнного стану, на сайті ТПП України розміщено 28.02.2022 року загальний офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) (за змістом зразка вказаним нижче). Це надасть можливість за необхідністю роздруковувати відповідне підтвердження всім, кого це стосується.»

Вказане роз'яснення та відповідний лист про форс-мажор міститься за посиланням: <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstaviv-z-28-02-2022>

4. Необхідність направлення повідомлення контрагенту за договором про настання форс-мажор.

Так, крім листа ТПП України про форс-мажор за умовами договорів, як правило, необхідно в строк, вказаний в них, направити відповідне повідомлення контрагенту.

До того ж в ряді договорів є умови, що форс-мажор не застосовується, якщо таке повідомлення не направлено в строк. Тому для посилання на форс-мажор необхідно перевірити умови своїх договорів та чітко їх дотримуватись.

Якщо форс-мажор триває більше строку, вказаного в договорі, то його може бути розірвано або сторона може відмовитись від договору.

Тому сторонам варто визначитись з подальшою дією такого договору та виконати дії, вказані в ньому.

В якості висновку або про які зміни договорів варто провести переговори з контрагентами.

Перелічені вище обставини вимагають від сторін договору більш широко визначитись з подальшою його дією та не закриватись посиланням на форс-мажор для не виконання зобов'язань за ним.

Частиною 1 статті 652 Цивільного кодексу України передбачено: у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Дійсно, військова агресія РФ є такою істотною зміною обставин.

Тому корисним буде для обох сторін визначитись зі своїми нагальними потребами та провести переговори для врегулювання відносин за відповідними договорами.

Перед їх проведенням рекомендую власнику бізнесу з'ясувати перш за все для себе наступне:

- чи важливо для компанії збереження дії кожного договору, на який строк та на яких умовах,
- без яких умов виконання договорів втрачає для компанії актуальність,
- якщо виконання договорів на таких умовах тимчасово не можливо, чи є можливість

призупинити їх дію на погоджений сторонами строк без оплати обов'язкових платежів та додаткової відповідальності,

- якщо договір частково виконано, чи можливо це часткове виконання передати замовнику або законсервувати до погодження інших умов,

- чи можливо договір переукласти/змінити на інших умовах, яких саме,

- якщо призупинення договору неможливо, то на яких умовах можливе розірвання договорів,

- якщо була передплата, умови її зарахування чи повернення, в тому числі часткового.

Перелік питань може бути частковим, ширшим або зовсім іншим, адже в кожній ситуації необхідне індивідуальне рішення. А будь-які зміни до договорів, в тому числі через форс-мажор, варто погоджувати та фіксувати в письмовому вигляді на момент їх досягнення для захисту інтересів кожної сторони.